

ULUSLARARASI AVCILAR SEMPOZYUMU / INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON AVCILAR

BÜTÜN YOLLAR AVCILAR'DAN GEÇER

ALL ROADS PASS THROUGH AVCILAR

15-16 MART / MARCH 2018

AVCILAR BELEDİYESİ KATKILARIYLA

ALEV YAYINLARI

ULUSLARARASI AVCILAR SEMPOZYUMU / INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON AVCILAR

BÜTÜN YOLLAR AVCILAR'DAN GEÇER

ALL ROADS PASS THROUGH AVCILAR

15-16 MART / MARCH 2018

AVCILAR BELEDİYESİ KÜLTÜR HİZMETİDİR

Yayın No: 8

ALEV YAYINLARI

BÜTÜN YOLLAR AVCILAR'DAN GEÇER

Yayın Sahibi
ALEV YAYINLARI

Editör
ŞENGÜL AYDINGÜN
YUSUF BENLİ
AYBERK ENEZ

Yayına Hazırlayan
AHMET KOÇAK

Grafik Tasarım / Kapak
TEKİN ZENGİN

Fotoğraf Arşivleri
ÖZCAN TETİK
FİRUZKÖY VAKFI

Mayıs 2018

ISBN: 978-975-335-068-6

Alev Yayınları

Genel Ajans Basım, Dağıtım, Organizasyon Ltd. Şti.
Nine Hatun Mah., Horasan Cad. No: 23/B 34220 Esenler - İstanbul
Tel / Faks: +90 (0) 212 646 41 11
E-posta: alev.yayin@gmail.com
Yayıncı Sertifika No: 17134

Baskı-Cilt

Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.
Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Mat. Sit. No:2/4 2BC3/4 Zeytinburnu, İstanbul

Tel: +90 212.674 10 51

Fax: 90 212.612 79 27

E-mail: info@sanermatbaacilik.com

Sertifika No - 35382

Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Yasa'nın hükümlerine göre, kitabı yayımlayan Alev Yayınlar'ın ve yazarının izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz, depolanamaz. Makalelerin içeriği ile ilgili sorumluluklar yazarlara aittir.

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Dr. Handan TOPRAK BENLİ

Yavuz ERGUN

Onur GÜLİN

Sibel ÖZKAN

Özlem YÜKSEL

Selin TAŞDEMİR

Ayberk ENEZ

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

Prof. Dr. Haluk EYİDOĞAN

Prof. Dr. Şükrü ERSOY

Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR

Prof. Dr. Andreas KÜLZER

Prof. Dr. Blazej STANISLAWSKI

Prof. Gosciwit MALINOWSKI

Prof. Dr. Aynur Koçak

Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN

Dr. Şeniz ATİK

Dr. Hasan DEĞİRMENCİ

R. Haldun AYDINGÜN

Asuman YARKIN

Konrad SZYMANSKI

İÇİNDEKİLER

Sempozyum Açılış Konuşması Bütün Yollar Avcılar'dan Geçer Dr. Handan TOPRAK BENLİ	7
Amindos Çiftliği'nden Avcılar Merkez Mahallesi'ne İsmail DİNÇTÜRK	13
Göçler İle Gelenler - Firuzköy Dr. Hasan DEĞİRMENÇİ	29
Firuzköy'de Yerleşim ve Yaşama Bakış Celal BİLGİN	41
Avcılar'da Eğitim, Kültür ve Sanat Onur GÜLİN	49
Avcılar'da Şehirleşme ve Çevre Sibel ÖZKAN	57
Bütün Yollar Avcılar'dan Geçer (Nüfus ve Beşeri Durum) Yunus ARIKAN	71
İstanbul'un İlk "Örenyeri ve Kent Parkı"; Bathonea Projesi "First Archaeological and Metropolitan Park" of Istanbul Bathonea Project Asuman YARKIN	81
Tufan Miti İzinde Küçükçekmece Gölü Efsanesi The Legend of Küçükçekmece Lake in Impression of the Flood Myths Prof. Dr. Aynur KOÇAK	95
Avcılar'da Çağlar Boyunca Uluslararası Bir Aktarma Limanı (Bathonea) An International Transshipment Port through Ages (Bathonea) Haldun AYDINGÜN	105
Avcılar'ın Deprem Tarihi ve Gelecekteki Tehlikeler Hakkında Öngörüler The History of Earthquakes in Avcılar and Predictions about the Future Risks Prof. Dr Haluk EYİDOĞAN	115
Avcılar'da Afet Yönetimi ve Bilinci Disaster Management and Knowledge in Avcılar Dr. Oğuz GÜNDOĞDU, Özden IŞIK, İbrahim BERBER	125
Avcılar İlçesi ve Çevresinin Nadir Çiçekleri Rare Plants of Avcılar Village and Surroundings Prof. Dr. Tamer ÖZCAN	137
İklim Bağlamında Dünya Afet Tarihine Bir Bakış ve İnsan An Overview of the Disaster History of the World in the Context of Climate and Human Prof. Dr. Şükrü ERSOY	147

Avcılar İlçesinin Jeomorfolojisi

Geomorphology of Avcılar

Dr. T. Ahmet ERTEK, Dr. Hakan KAYA159

Avcılar'ın Sumruları (Sterninae)

Bülent ŞEKER173

Vikingler Avcılar'da, "Varangianların Yolu Projesi"

Vikings in Avcılar, "Project of the Varangian's Way"

Prof. Dr. Błażej STANIŚLAWSKI175

Cult Centers of St. Mamas in Constantine Porphyrogenitus' Works Side**Remarks From the Project: Istanbul / Constantinople**

Constantine Porphyrogenitus'un Çalışmalarında Aziz Mamas

Kült Merkezleri Istanbul / Constantinople

Konrad SZYMAŃSKI189

Bathynias

Bathynias

Olga WEĞLARZ201

istanbul'da Aziz Mamas Kalıntıları**Relics of St. Mammes in Istanbul**

Tomasz PEŁECH211

Avcılar Kıyılarında Denizel Arkeoloji Çalışmaları

Doç. Dr. Hakan ÖNİZ, Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN, Günay DÖNMEZ221

Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Buluntuları Işığında**Sosyal Yaşam Kurguları**

Dr. Şeniz ATİK229

Antik Çağ ve Erken Ortaçağ'da Doğu Trakya Tarihi

The History of Eastern Thrace in Late Antiquity and the Early Middle Ages

Prof. Dr. Andreas KÜLZER243

Arkeolojik Verilerle Avcılar'ın Yüz Binlerce Yıl Öncesine Uzanan Geçmişi

Hundred Thousands Years of Avcılar's History as Discovered Through

Archaeological Researches

Doç. Dr. Şengül AYDINGÜN263

Sempozyum Kapanış Konuşması**BATHONEA ARKEOPARK PROJESİ**

Dr. Handan TOPRAK BENLİ315

Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Buluntuları Işığında Sosyal Yaşam Kurguları

Şeniz ATİK*

Özet

İstanbul iline yaklaşık 20 km uzaklıkta yer alan Küçükçekmece Gölü göl havzası, günümüzde Avcılar, Küçükçekmece ve Başakşehir ilçelerinin sınırları içerisinde yer almaktadır. 2011 - 2018 yılları arasında bölgede yapılan arkeolojik kazı ve araştırmaların yapıldığı alan Avcılar Belediyesi ilçe sınırları içinde bulunmaktadır.

Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'in hemen yanı başında bulunan bu yerleşim alanında yapılan kazı çalışmaları ilk sonuçlarını vermeye başlamıştır. Çalışmaların henüz çok başında olması ve arazide çok kısa süre çalışma imkanı bulunmasına rağmen önemli bilgilere ulaşılabilmektedir. Daha çok anıtsal dini yapılardan oluşan alan, çok sayıda küçük buluntu vermekte, alanda bulunan limanlar ise buluntu çeşitliliğini daha da zenginleştirmektedir. İstanbul Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti olmasına rağmen Geç Antik Çağ yapılarından günümüze çok azı ulaşabilmiştir. Bu dönemde yazılı kaynakların da çok kıt olduğu dikkate alındığında, küçük bir bilginin dahi önemi ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışma, 2011-2016 yılları arasında Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazılarında açığa çıkarılan, üzerinde çalışılan ve yayınlanmış bilgilerin ışığında, alandaki sosyal yapı ve yaşam odaklı ipuçlarını bulmaya ve toplumu bilgilendirmeye yönelik, sosyal yaşama ilişkin bir kurguyu amaçlamaktadır. Tarihi binlerce yıla uzanan bölgedeki, bu çalışma Geç Antik Çağ (4-8.yüzyıl) ile sınırlı tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Avcılar, Küçükçekmece Gölü, Sosyal yaşam, Antik Çağ.

GEÇ ANTİK ÇAĞDA KAZI ALANI YAPISAL OLARAK NASIL BİR YAŞAMA UYGUNDU?

1. Alanın konumu

Küçükçekmece Göl Havzasının, günümüzde Avcılar sınırları içinde kalan, Firuzköy Yarımadası'nın doğu kıyısı boyunca uzanan alan, kentin kalabalık ve gürültülü ortamından uzakta; bir taraftan hemen yanı başında

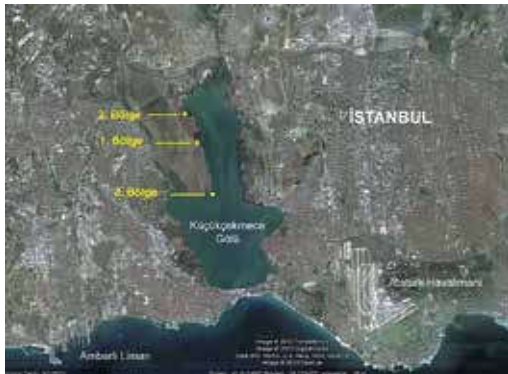
bulunan göl ve tatlı su kaynağının avantajlarını kullanırken, diğer taraftan, limanları vasıtası ile denizi de kullanabilen bir konumda yer almaktadır. Ayrıca çevresinde geniş tarım arazilerinin bulunduğu doğal zenginliklerin içinde yer almaktadır.

* Dr. Şeniz Atik, İstanbul Aydın Üniversitesi Öğretim Görevlisi, atikseniz@hotmail.com

MS 3. yüzyılda Roma İmparatorluğunun içine düştüğü kriz sırasında İstanbul Boğazi, Güneydoğu Trakya ve Marmara Bölgesinin askeri strateji bakımından önem kazanması bölgenin gelişimini etkilemiş, dikkatleri buraya yönlendirmiştir. Via Egnatia ve Via Militaris gibi yapılan yollar üzerinden sevk edilen askeri birliklerin güvenliği ve onların işleri başta olmak üzere her türlü gereksinimlerinin karşılanması bu yol güzergahındaki şehirlerin önemini artırmış, gelişen kentlerin ve yerleşimlerin etrafları surlarla çevrilmiştir.

Tarihteki tanımı ile Byzantion şehir devletinin Trakya Bölgesi'ndeki arazisi, Konstantinopolis'in 11 Mayıs 330'da Roma İmparatorluğu'nun başkenti ilan etmesi ile birlikte daha da önem kazanmıştır. Yapılan düzenlemede bölge büyük ölçüde imparator ve senatör arazisi olarak düzenlenmiştir (Sayar 2017:111). Bu alanda köylerin yanı sıra askeri birliklerin konuşlandığı garnizonlar ve görkemli sayfiye yapıları da yer almaya başlamıştır. Anastasius döneminde, Karadeniz ile Marmara Denizi arasında Silivri'nin batısında Sinekli-Karakök hattında inşa edilmiş olan Uzun Duvar (Makra Teikhe) adlı sur, yeni başkent in batısındaki arazinin en uç noktasındaki söz konusu bölgeyi kapalı bir alan haline getirerek sınırlamıştır (Prokop. De. Aed.IV.9.2-8).

Konstantinopolis'in çevresindeki arazinin bu dönemde nasıl yönetildiğine ilişkin herhangi bir somut bilgi henüz ortaya çıkmamıştır. Bölgenin ne başkent in yönetiminden sorumlu (profectus urbi) ünvanını taşıyan yöneticiye,

Resim 1: Avcılar Firuzköy yarımadası üzerinde, 1. derece arkeolojik sit alanında kazı çalışmalarının yapıldığı alanlar.

ne de Herakleia'da bulunan Europa (Avrupa) eyaleti yönetim merkezinde bulunan vicarius'a bağlı olmadığı anlaşılmaktadır (Sayar 2017:111). Bu da alanın henüz kayıtlarına ulaşılmamış bir başka sistem içinde yer alabileceğini gösteriyor. Manastır vb. gibi.

2. Alandaki Mimari Yapılaşma

Alanda açığa çıkarılan yapıların önemli bir kısmı; ilk kullanımları 4. yüzyıl sonu 5. yüzyıl başlarına ait olmak üzere 7. yüzyıl dahil yoğun olarak kullanılmıştır. Alanın tarih içinde zaman zaman gerek depremler gerekse Avar saldırıları vb. diğer etkenlerle zarar görmüş olduğu, neredeyse temellerine kadar yıkılan yapıların, yeniden onarılarak kullanıldığı ve hatta planı bozan eklemelerin yapıldığı, kazılarla tespit edilmiş durumdadır. Onarımlarla yeniden kullanılan yapılar, ayakta kalmaya çalışmışsa da yeni depremler ve çevreye yapılan saldırılardan da etkilenen ve zaman içinde gücünü kaybeden yerleşim, 11. yüzyıldan sonra adeta terk edilmiştir. Osmanlı döneminde ve günümüzde tarım alanı olarak kullanımına devam edilen bölge, birkaç bağ evi ve çiftlik evi haricinde çok uzun süre yapılaşmadan uzak kalmıştır. Bu nedenle bölgenin üzeri toprakla ve bitki ile örtüsü ile kaplı olduğu için yerleşim 2009 yılında başlayan kazı çalışmalarına kadar saklı kalmıştır.

İlk etapta dini nitelikli olarak tanımlanan iki bölgede yapılan kazılarda 4-8. yüzyılları kapsayan iki yerleşim bulunmaktadır (Res.1). Bunlardan ilki, 8. alan olarak isimlendirilen ve bir martyrion, bir bazilikal yapı kompleksi ile bir sarnıcı içeren bölgedir.

24.ncü alan olarak adlandırılan ikinci bölgede ise, apsisli bir kilise, iki antik liman ile henüz tam olarak açıklığa kavuşmamış yapı kalıntıları bulunmaktadır.

Her iki alanda da büyük bir deprem ve yangının izlerini taşıyan yerleşim tabakalarında çok sayıda pişmiş toprak keramik ile taş, cam ve maden objeler bulunmuş, bunların bir kısmı bu afetlerden etkilenerek kırılmış; kimi yerde formunu kaybederek cüruf haline gelmiş; kimi yerde de tüm ve tüme yakın olarak ele geçirilmiştir. Sonuç olarak kazıda ortaya çı-

kan mimari, seramik, sikke ve diğer küçük buluntularla birlikte değerlendirilmekte ve iyi okunabilen tabakalarda ele geçen buluntular, sosyal yapı hakkında da önemli bilgiler içermektedir.

3. Alanda Öne Çıkan Diğer Buluntular

Alanda yürütülen kazı çalışmalarında açığa çıkan, özellikle 4. - 8. yüzyılları kapsayan, buluntulardan öne çıkan örnekler:

3.A. Mimariye Bağlı Yapı Elemanları

3.A.1 Kazı buluntuları ile yapılan Ahşap Kapı Modellemesi

Kazıda 2013 ve 2015 kazı sezonunda 8.alan 12-17 FG açmalarında açığa çıkan yapı kompleksinin kuzey bölümünde 16 F açması, b plan karesinde bulunan ve metal aksamına göre 5-7. Yüzyıllara tarihlenen kapının metal aksamı (Res. 2-5) (menteseler, çiviler vb...); M.S.10-14.yüzyıla kadar korunmuş örnekler de değerlendirilerek bir modelleme yapılmıştır (Enez 2017:238). Ahşabın günümüze kadar ulaşmasının çok zor olduğu dikkate alındığında in situ halinde bulunan metal aksamın, dikkatli bir çalışma ve araştırmayla görsel hale getirilerek modellenmesinin iyi bir örneğini görüyoruz (Res. 6). Burada bulunan verilere dayanarak, Bazilikal yapıya ait çift kanatlı ahşap kapının 5-6.yüzyıllara ait önemli bir yapıya ait olduğunu ileri sürebiliriz.

Resim 3

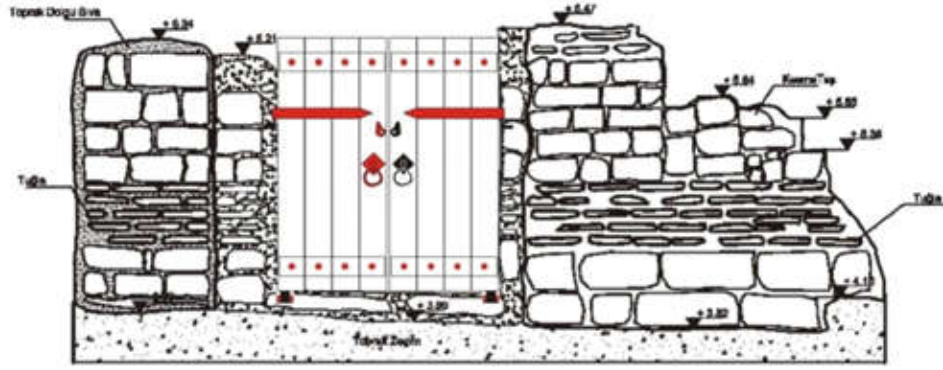
Resim 4

Resim 5

Resim 2: Metal kapı aksamlarının kazı sırasında ortaya çıkma anı

Ölçek 1/50

- = Metal buluntular
- = Tamamlanan Öğeler

Resim 6

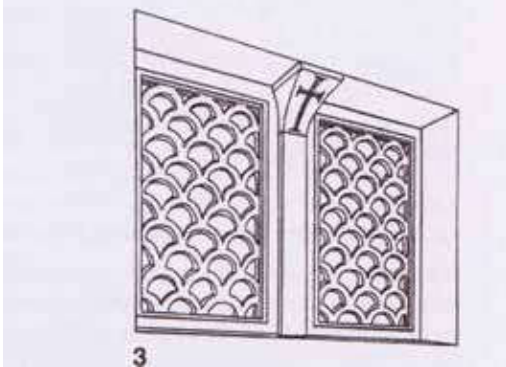
3.A.2- Mermer Pencere Parçası

Bu dönemde daha çok başlıklı desteklerle bölümlere ayrılmış pencereler kullanılmıştır. Destekler kısmen dış kenarları yuvarlatılarak yarım sütun şekline getirilmiş taşan payelerdir. Buna uygun olarak başlıklar oldukça uzamıştır. Pencereler ince mermer, alçı veya metal ile kapatılmış, içlerine ise ince mermer,

alabaster veya camdan levhalar yerleştirilmiştir. Özellikle mermer pencereler saray, bazilika gibi özel yapılarda kullanılmıştır. Kazıda bulunan mermer pencere parçası, alandaki yapıların önemini vurgulamaktadır (Res.7).

3.A.3- Latrina (Tuvalet)

Bazilikal yapının ikinci kullanımında bir bölümün "latrina" olarak kullanıldığını görmekteyiz (Res. 8). Latrinalar toplu tuvalet kültürünün yaşandığı mimari bölümlerdir. Bu yapıların kullanımı ile ilgili bir canlandırmayı ekte görmekteyiz (Res. 9).

Resim 7: Kazıda bulunan mermer pencere parçası ve kullanma modeli.

Resim 8: Bazilikal yapının ikinci kullanımında bir bölümün iki ya da üç kişilik latrina olarak düzenlendiği alan.

Resim 9: Roma döneminden bir latrina örneği.

3.B. Küçük Buluntular

3.B.1- Cam buluntular

Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) kazılarında ortaya çıkarılan eserlerin önemli bir grubunu cam buluntular oluşturmaktadır. 2013 ve 2015 yılı kazı sezonlarında yürütülen arazi çalışmalarında 2013 kazı sezonunda 12.293 adet ve 2015 kazı sezonunda 4.415 adet olmak üzere toplam 16.708 parça cam ele geçmiştir. Çoğunluğu Erken Bizans dönemine (MS 5-7. yüzyıl) tarihlenen cam buluntular

Resim 10: Kazıda bulunan düz pencere camları MS. 5-6 yüzyıl.

rın büyük bir bölümünü düz pencere camları (Res. 10) Vitray parçaları (Res. 11-13) ve tesseralar (Res. 28) ile önemli bir kısmını da nitelikli cam kap parçaları oluşturmaktadır (Atik ve Özkılıç 2017:317). Cam kap parçaları arasında ayaklı, saplı ve tüp kandiller (Res. 15) ile bardak, kadeh, kâse, tabak ve şişeler önemli buluntular arasında yer almaktadır.

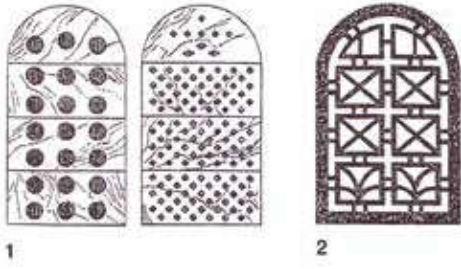
Bunların dışında alanda, az sayıda cam bilezik ve boncuklar da kayda değer buluntulardır. Kazılarda, alanın son kullanım evresi olduğu saptanan Geç Osmanlı Dönemine ait cam şişe parçalarına da rastlanmıştır.

Resim 11: Kazı alanında bulunan vitray parçalarının yerinde görünümü.

Resim 12-13: Kazı alanında bulunan vitray parçalarının yakından görünümü ve kursun vitray kayıtları.

Resim 14: Dönemin vitraylı pencere örnekleri.

Büyük bir deprem ve yangının izlerini taşıyan yerleşim tabakalarında bulunan cam parçalarının bir kısmı bu afetlerden etkilenerek kırılmış, ya da formunu kaybederek cüruf haline gelmiştir. (Res. 16)

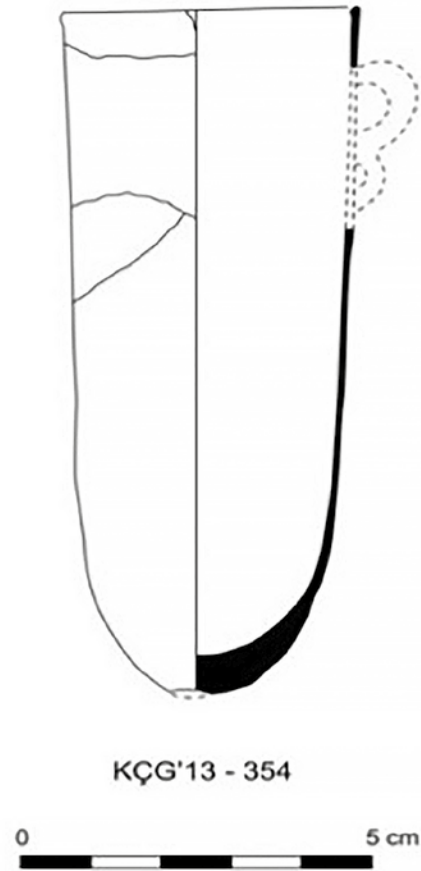
Söz konusu tabakalardan gelen parçalar içinde, Geç Roma-Erken Bizans dönemini yansıtan tipik formların yanı sıra, daha önce bütünü hakkında bilgiye sahip olmadığımız bazı form-

larda ilk kez bu kazıda karşımıza çıkmaktadır (Tüp biçimli cam kandil gibi).

Cam buluntular genel hatları ile Geç Roma dönemi cam geleneğinin devamı niteliğindedir. 2000'li yıllara kadar birkaç sistemli kazı haricinde cam objelerle ilgili fazla buluntu sağlanamayan İstanbul'un cam tarihinin aydınlatılmasında Marmaray ve Metro kazılarına (Atik 2009a:1-16; Atik 2012: 180-198; Atik 2014: 198-215; Kanyak 2009: 25-47; Özgümüş 2008: 18; Özgümüş 2009a: 10-12; Özgümüş 2009b: 325-330; Özgümüş 2010a: 121-134; Özgümüş 2010b: 501-505; Özgümüş 2011: 15-17; Özgümüş 2012: 353-360; Özgümüş 2013: 283-288; Özgümüş ve Kanyak 2010: 35-40; Özgümüş ve Kanyak 2014: 238245; Özgümüş ve Kanyak 2015: 350-356.) ek olarak, yoğun miktardaki cam buluntuları ile Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları da önemli bir kaynak oluşturmaya başlamıştır. Kazıda

Resim 15: Tüp biçimli cam kandil ve çizimi (Kazı envanter numarası KCG13.ENV357)

KÇG'13 - 354

0 5 cm

Resim 16: Kazı alanında bulunan çok sayıda yanmış ve deforme olmuş cam parçaları.

ortaya çıkan mimari, seramik, sikke ve diğer küçük buluntularla birlikte, iyi okunabilen tabakalarda ele geçen cam buluntular, çok kırıklı parçalar halinde olduğu için bütünü hakkında değerlendirme yapmak uzun soluklu bir tümlene ve konservasyon çalışmasından sonra mümkün olabilecektir. Eldeki verilerle yapılan ilk değerlendirmelere göre; cam buluntuların büyük çoğunluğu MS 5-7. yüzyılları kapsamaktadır. Bu da alanda Roma döneminde yapılmış ve MS 7. yüzyıla kadar kullanımı devam etmiş olan anıtsal yapılarla paralellik göstermektedir. Çalışmada, muhtemelen büyük bir deprem veya saldırı sonucunda ortaya çıkan bir yangınla çöken yapıların kalıntıları arasında bulunan camlardan, profil veren küçük bir grup değerlendirilebilmiştir (Atik ve Özkılıç 2017:317-341).

3.B.2- Unguentariumlar

Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) kazılarının 2013 yılı kazı sezonunda, 8. alan 13C ve 16FG açmalarının (Plan 1) 5,33-3,92 m kotları arasında Geç Antik Çağ'a (Kaya 2017:239) tarihlenen ve toplu olarak bulunan 440 adet unguentarium (Türker 2009: 115) ele geçirilmiştir. Bu küçük iç biçimli pişmiş toprak şişeler M.Ö. 4. yüzyıldan M.S. 7. yüzyıl başlarına kadar tüm Akdeniz coğrafyasında ve yerel seramik üretimi yapılan merkezlerde yaygın olarak

Resim 17: Unguentariumların bulunduğu bazilikal yapı.

kullanılmıştır. Geç Antik Çağ (MS. 4. - 7. yüzyıl) unguentariumlarının farklı coğrafyalarda değişik form ve amaçlarda yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu dönem unguentariumları, daha çok yapı konteksleri içerisinde ele geçmiş ve günlük yaşam içinde yer almıştır. İçlerinde özel yağlar, kremler, parfümler, kutsal su, merhem, ilaç, baharatlar, zeytinyağı, sirke ve bal gibi maddelerin bulunduğu ve tipleri, dönem özelliklerinin yanında bölgesel farklılıklar da gösterdikleri ileri sürülmektedir [Kaya 2017:239]. Kazı alanında Ahşap bir kutu içinde toplu olarak bulunan unguentariumların (Res. 17-19) da bu amaçlarla kullanıldığı düşünülmektedir. Unguentariumlardan birisinin içinde tortulaşmış, kalıntılara rastlanmış, Tübitak Mam tarafından yapılan analiz sonucunda "Methonone" ve "Phenanthrane" maddeleri tespit edilmiştir. Yapılan değerlendirmede söz konusu maddelerin tıpta kullanıldığı; psikoaktif sakinleştirici, yaraları iyileştirici, iltihap önleyici, fagositleri aktifleştirici, damarları büzücü, mikropları yok edici, immün sistemini kuvvetlendirici özellikleri olduğu saptanmıştır [Kaya 2017:242]

Resim 18-19: Unguentariumların kazıda bulunduğu yer ve bir örnek

Bölgede yetişen ve ilaç yapımında kullanılan "Amsonia orientalis" (Razy) gibi bitkiler de günümüzde halen alanda bulunması bir rastlantı olmasa gerek. Bu bilgileri destekleyen havan ve havanelinin de aynı yapıda ortaya çıktığı görülmektedir [20-21].

Resim 20-21: Kazıda bulunan havan ve havan ellerinden örnekler.

4. Alanın Konumu, Mimari Yapılaşması ve alandaki buluntular ile nasıl bir sosyal yaşam kurgulanabilir?

Küçükçekmece Gölü Havzası ve Avcılar Firuzköy Yarımadası üzerinde yürütülen kazı çalışmalarında açığa çıkan eserlerden hareketle, özellikle 4 - 8. yüzyıllarda bu alanda nasıl bir yaşam vardır? Bölge ile ilgili Geç Antik Çağ yapılarının günümüze kadar çok azının gelebildiği ve yazılı kaynakların da çok kıt olduğu bu dönemde, en ufak bir bilginin dahi önemi büyüktür.

Kazı buluntuları ve dönem özelliklerini yansıtan araştırma yayınlarından yararlanarak bir sosyal yaşam kurgusu yapmaya çalıştık. Henüz kazı çalışmalarının çok başındayız ve alanla ilgili tartışmalar devam ediyor. Bu çok kısıtlı bilgilerle başladığımız çalışmanın ileride sonuçlarını, daha somut verilerle ortaya çıkarmayı umuyoruz.

Kazıda; 8. ve 24. alan olarak belirlenen bölgedeki yerleşimin dini nitelikte yapılardan oluşması, bizi bu yönde bir araştırmaya sevk etmiştir.

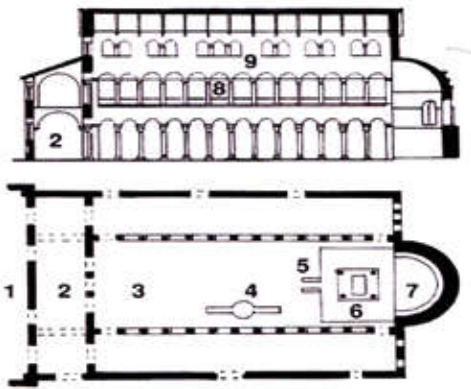
4.A. 8. alanda bulunan Bazilikal Planlı Ana Yapı

2. bölgede (8. Alanda) 2013 yılında 16-17 FG açmalarında yapılan kazılarda büyük boyutlu bir yapının küçük bir kısmı açığa çıkarılmıştır. Kazı ilerlediğinde plan ortaya çıkmaya başlamış ve küçük buluntularla da yapının işlevi hakkında bilgi edinilmiştir (Res. 22). Henüz kazısı tamamlanmamış olan ana yapının bazilikal planda olduğu anlaşılmıştır.

Resim 22: Bazilikal yapıdan bir görüntü

Bazilikal planlı yapıların ilk örneğinin, Constantinus tarafından Roma Piskoposu için 313 yılında yaptırılan Salvator Kilisesi olduğu bilinmektedir (Koch, 2007: 41)

Resim 23: Konstantinopolis ve çevresindeki Erken Hıristiyanlık dönemine ait bir bazilikanın plan ve kesiti: 1. Avlu; 2. Narteks (Ön mekan); 3. Naos (cemaat mekanı); 4. Ambonun yeri; 5. Templon (altar odasını sınırlayan); 6. Kiborionlu altın yeri; 7. Synthrononlu apsis; 8. Galeri; 9. Işık kati. (Koch 2007. s.39 Res.14)

Bazilika sözcüğü Yunanca basilike stoa ve "krali salon" kelimelerinden, Latince basilica kelimesinden türetilmiş ve genellikle çok nefli, dikdörtgen planlı toplantı mekanlarını ifade etmek için kullanılmıştır. Hıristiyanlar basilicayı kiliseleri için kullanmışlardır (Koch 2007:41). Ancak farklı plan tipleri de zaman zaman aynı isimle anılmıştır.

Konstantinopolis ve çevresindeki Erken Hıristiyanlık dönemine ait bir bazilika plan ve kesiti yukarıda (Res. 23) görülmektedir. Konstantinus'un İmparatorluğun mimarlık bürosuna ilk kiliseleri Basilika olarak yapmaları emrini verdiği kabul edilmektedir. Bu süreçte Bazilika, Akdeniz bölgesinde kiliseler için sıkça kullanılan bir plan tipi olmuş, yerel özellikler de katılarak zenginleştirilmiştir. Genelde bazilikalar 3 nefli, bazı önemli örnekler ise 5 nefli olarak yapılmıştır (Koch 2007:41).

4.B. 8. alanda bulunan Martyrion

13-14M açmalarında bir grup yapı kalıntısı açığa çıkarılmıştır (Res. 24). Bunlardan opus sectile tabanlı, köşegen duvarlı merkez yapının Martyrion olduğu düşünülmektedir (Aydingün 2017: 3).

Resim 24: Martyrion

Constantinus zamanında martir'lerin mezarları ve kutsal noktalar, kiliseler içinde yer alarak, inananların ziyaretine açık tutulmuştur. Bu anlamda Roma St. Peter, Kudüs Kutsal Mezar Kilisesi, Beytül Lahim Doğuş Kilisesi ve Trier Katedrali Hac merkezleri olmuştur (Koch 2007: 96). Kutsal toprakları ziyaret 324/325 yılında başlamış, Konstantinus'un annesi Helena'nın 326 yılında yaptığı hac yolculuğu ile yoğunluk kazanmıştır.

Genellikle hac merkezleri bir koruma duvarı içinde, uygun şartlar yerine getirildiğinde şehir dışında geliştirilmiştir. Mısır'da Musa Dağı'nın eteklerinde bulunan Aziz Catherine Manastırı MS 527-555 yılları arasında İmparator Justinian tarafından yaptırılmıştır. (Res. 25).

Resim 25: Mısır'da Musa Dağı eteklerinde bir sur içinde kurulmuş olan Aziz Catherine Manastırı MS 527-555. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Katharinenkloster_Sinai_BW_2.jpg Cevrimiçi Erisim 30.04.2018]

Yine Erken Hıristiyanlık döneminden bir başka hac merkezi Cezair Tebassa'daki Azize Crispina'nın mezarı etrafında geliştirilmiştir (Koch 2007:97) (Res. 26).

Resim 26: Cezair Tebassa'daki Azize Crispina'nın mezarı etrafında geliştirilen hac merkezi (Koch, 2007, s.97, res.67)

Bazı kaynaklara göre; Doğu Roma İmparatorluğunun başkenti Konstantinopolis'de Erken Hıristiyanlık döneminde ilk manastırlar kentin içinde değil, Konstantinus surlarının dışında kurulmuştur (Mango 2008: 126). Aynı durum genel olarak başka yerlerde de geçerli idi. Kentlerde keşişlerin varlığı I.Teodosius gibi dindar bir imparator tarafından resmen yasaklanmıştı. Theodosius, onların çorak ve terk edilmiş yerlerin tenhalıklarına yerleşmelerini buyurmuştur (Mango 2008: 104).

5. - 6. yüzyıllar, Doğu'daki manastır hareketinin doruğa ulaştığı dönemdir. İlk olarak bir Bizans manastırı olağan şartlarda tarımsal bir konuydu, eğer doğru yönetilirse, yani gelenlerden istenen bedeller ve yapılan bağışlara ek olarak kar bile eden kuruluşlardı. Bizanslılar, manastırlara bağışta bulunmayı dindarlığın bir gereği sayardı ve birçok manastır hem tarım arazisi hem de kentlerde kiraya verilebilecek imalathane ve ev şeklinde gayrimenkullerle birlikte önemli bir servet toplamıştı. Hem kentlerde hem de kırsal alanda manastırların işlettiği çiftlikler vardı; buralarda kiracı çiftçilerden kira toplama ve hasat edilen ürünü satma gibi işlere bakacak kâhyaları vardı. Ayrıca manastır mallarının vergiden muaf olması manastır açısından aşırı bir zenginleşmeyi sağlarken, imparatorluk açısından muazzam büyüklükte ki arazilerin kayıt dışı kalarak zarar hanesine yazılmasına sebep oluyordu.

İkinci olarak bir manastırın mülkleri, imparatorluk ve dinsel hukuk önünde geri alınamaz nitelikteydi, bu da söz konusu mülklerin ya büyüyeceğini, ya da en azından, durağan kalacağını gösteriyordu. Üçüncüsü, manastırların mülkiyeti, çeşitli kuruluşların elindeydi: bazıları İmparatorluğa, bazıları patrikliğe ya da piskoposluğa aitti. Kimileri de bağımsızdı (Mango 2008: 134).

Bu arada, temelde mülk sahibi ile tarımsal işçiler arasında bulunan gözetmenler, tam yetkiye sahiptiler (Res. 27).

Resim 27: Ücretlerini alan tarım işçileri (Rice, 1998.s.189 [Res.817])

Bu özellikler dikkate alındığında, Küçükçekmece Göl Havzası yapılaşması da diğer hac merkezleri gibi, kendine has özellikler taşı-

makla birlikte, bazı ortak özellikler de göstermektedir. Burada da kiliseler oldukça büyük olup, kutsal alana olabildiğince ziyaretçinin girmesi sağlanacak şekilde düzenlenmiştir. Kalıntılardan mekanların zengin bezemeye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Örneğin Kazıda 2. alan 13-14 M açmalarında, bulunan ve

Resim 28: Opus Sectile zeminle çağdaş olduğu tespit edilen duvarları süsleyen mozaiklere cam parçaları.

Resim 29: Renkli cam ve altın varaklı tesseralar (mozaik parçaları) 5-6.yüzyıl

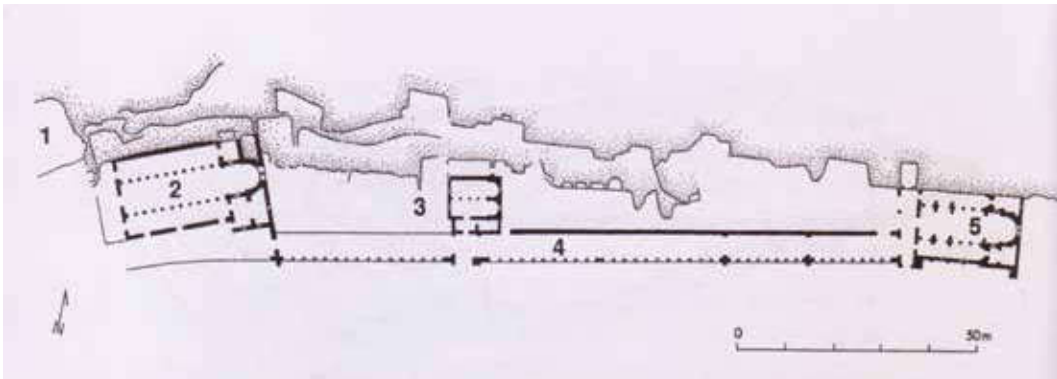
martyriona ait olması gereken köşegenli opus sectile tabanlı yapı kalıntısı ile yine bu alanda bulunan çok sayıdaki tesseralar, bu yapının tavanı ve duvarlarını süsleyen mozaiklere ait olmalıdır (Res. 28-29). Tesseralar arasında bulunan renkli cam ve bazen de üzeri altın varaklı olanlar ise, mozaiklerin ne denli zengin bezemeleri olduğunun işaretlerini taşımaktadır.

Bazen aynı hac merkezinde birden fazla kilisenin bulunduğu bilinmektedir (Koch 2007: 98). Hac merkezlerine vaftiz olmak için gelenlere hizmet vermek amacı ile içine birden fazla kişinin girebileceği büyük vaftizhaneler yapılmıştır.

Genelde tören yolu ya da seremoniler için kullanılan cadde ve meydanlar oluşturulmuştur. Hac ziyaretinde bulunan kişilerin kalabileceği yapılar, hac merkezinin yakınında yer almıştır. Su ihtiyacını gidermek için hac merkezinde birçok sarnıç yer almıştır. Yine ziyaretçiler ve hac merkezindeki görevliler için hamam yapıları hizmete sunulmuştur.

Genelde hac merkezlerinin olduğu yerlerde, Alahan Manastırı'nda olduğu gibi manastırlar geliştirilmiştir (Koch 2007: 94) (Res. 30).

İlk manastır Pakhomios tarafından 320/25 yılında Yukarı Mısır, Tabenissi'de kurulmuştur. Pakhomios, rahip ve rahibelerin ortak yaşamlarında uymaları gereken kurallar geliştirilmiştir. Böylece rahipliğin "ortak yaşam" formu oluşturulmuştur. Pakhomios (287-342)

Resim 30: Hac Merkezi: Alahan Manastırı (5. yüzyıl sonu). 1 Mağara, 2.Batı Kilisesi, 3.Vaftizhane, 4. Teras, 5. Doğu Kilisesi (Koch, 2007, s.98, res.68)

Resim 31: Bir Rahip, Geç Antik Çağ (Rice 1998: 74, Res. 25)

Resim 32: İstanbul'da bir manastırda baş rahibe ve rahibeler Geç Antik Çağ (Rice 1998: 79, Res.27)

Resim 33: Dokumacı ve nakışçı iki kadın Geç Antik Çağ (Rice 1998)

Resim 34: Tipik bir köy kuyusu (Rice 1998: 186, Res. 78)

yaşadığı dönemde Yukarı Mısır'da 8 rahip ve 2 rahibe manastırı kurmuş, buralarda 1000 rahip ve rahibe yaşamıştır. Başkent Konstantinopolis'de ise ilk manastır 383 yılında kurulmuştur. 5. ve 6.ncı yüzyıllarda ise manastırlar en parlak dönemini yaşamıştır.

Ziyaretçilerin tüm ihtiyaçları ile rahip ve rahibeler ilgilenmiş, seremoniler de bunlar tarafından düzenlenmiştir (Koch 2007: 99). Manastırlarda bulunan rahip ve rahibelerin (Res. 31-32) çok sayıda görevi de bulunmaktadır (Res. 33-34).

4.C. 8. alanda bulunan Sarnıç

Küçükçekmece Göl Havzası kazı alanı 2. bölgede (8. Alanda) 21-22-23-24F-G-H-I-J-K-L Plan karelerinde yer alan, su kanallarıyla beslenen bir sarnıcın olması da alanın çok kalabalık bir nüfusunun olduğuna işaret etmektedir (Aydingün 2017: 3). Kazısı tamamlanmamış olduğu için tam boyutu saptanamamış; hali hazırdaki ölçüleri 2012 yılı itibari ile 70,2 x18,1 m. ebatlarındaki sarnıç, yaklaşık 1200 metrekare alanı kapsamaktadır (Aydingün 2017: 3). Sarnıcın büyük boyutlu olması (Res. 35), alanda bulunan iki limana girip çıkan gemilerin de ihtiyacına cevap vermiş olmalıydı. Kaldı ki alandaki yapıların sadece birkaç tane-

Resim 30: Hac Merkezi: Alahan Manastırı (5. yüzyıl sonu). 1 Mağara, 2.Batı Kilisesi, 3.Vaftizhane, 4. Teras, 5. Doğu Kilisesi (Koch, 2007, s.98, res.68)

sinin kazısı yapılmıştır. İleride başka sarnıçların ortaya çıkması da beklenilmelidir.

Sonuç

Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazılarında 2009-2017 yılları arasında sadece üç sezonda yapılan kazı çalışmalarında ortaya çıkan mimari yapılar, küçük buluntular ile birlikte değerlendirilen çevresel özellikler ve alanın konumu dikkate alındığında; yapılaşmanın “Hac Merkezi” olarak geliştiği ileri sürülebilir.

Bu demektir ki henüz birkaç yapının tamamının dahi ortaya çıkmadığı bu süreçte ve sınırlı bir dönemi kapsayan (M.S. 4-8. yüzyıllar) veriler bölgenin ne denli önemli bir yerleşim olduğunu; daha pek çok yapı kalıntısına ulaşılması gerektiğini anlamamızı sağlamıştır.

Bölge muhtemelen Konstantinapolis’in ilk “Hac Merkezi” olarak öne çıkacaktır. Bu merkezlerde atölyelerin yer aldığı, tarım arazilerinin işletildiği, ilaçların yapıldığı, hastalıkların tedavi edildiği bilinmektedir.

Geç Antik Çağ’da bu tür yapılaşmaların örneklerinden de görüldüğü gibi burada elde edilen ürünlerin ticareti de yapılmaktadır. Alanda bulunan gerek limanlar gerekse Via Egnatia ve Via Militaris gibi yanı başında yer alan ana yollar vasıtası ile ticaretin yapıldığı ve ulaşımın sağlandığı bir konumun avantajını da kullanan yerleşim, kendini bir surla da çevirerek koruma altına almıştır.

Bölgenin ne başkentin yönetiminden sorumlu (profectus urbi) ünvanını taşıyan yöneticiye, ne de Merkezi Herakleia’da bulunan Europa (Avrupa) eyaleti yönetim merkezinde bulunan Vicarius’a bağlı olmaması da kazı alanının henüz kayıtlarına ulaşılmamış bir başka sistem içinde yer alabileceğini gösteriyor. Bu da ancak Manastır, Hac Merkezi gibi bir başka yapılaşmanın içinde yer alması gerektiği savını güçlendirmektedir.

KAYNAKÇA:

- Alföldi 2004.** Alföldi, M.R.2004.Phoenix aus der Asche Die Liburna, ein Gründungs-Monument von Constantinopolis, Stuttgart.
- Atik ve Özkılıç 2017** Atik, Ş ve Özkılıç, M. 2017 "Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Geç Antik Dönem Cam Buluntuları," İstanbul Küçük Çekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Excavations Of Küçük Çekmece Lake Basin (Bathonea), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 317-341.
- Atik 2009** Atik, Seniz. "Late Roman/Early Byzantine Glass Finds from the Marmaray Rescue Excavation at Yenikapı in İstanbul." Late Antique/Early Byzantine Glass in the Eastern Mediterranean, Colloquia Anatolica et Aegaea-Acta Congressus Internationalis Smyrrensis II 2009, 1-6.
- Atik 2012** Atik, Ş. 2012."İstanbul Yenikapı Kazılarında Yerel ve İthal Cam Kaplar", II.ODTÜ Çalıştay: Türkiye Arkeolojisiinde Cam Arkeolojik ve Arkeometrik Çalışmalar Doç.Dr.Olcay Birgül Anısına, 180-198.
- Atik 2014** Atik, Ş.2014. "Marmaray Yenikapı-Metro Kazısı Cam Buluntuları", Hayalden Gerçeğe Bir İstanbul Öyküsü, Marmaray,198-215.
- Aydınğün 2013** Aydınğün, S. G., 2013. Küçükçekmece Gölü Havzası (Bathonea?) Kazıları (2009-2012), İstanbul Araştırmaları Yıllığı, 2: 41-53.
- Aydınğün 2015** Aydınğün, Ş. G., 2015. Bathonea, a Long-lost City at the Crossroads of Europe and Asia, World Archaeology Magazine 73:26-31.
- Aydınğün 2017** Aydınğün, S. G., 2017. Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları İlk Beş Yıllık Değerlendirme 2010-2015, 38. Kazı Sonuçları Toplantısı, 1:371-388.
- Aydınğün 2015** Aydınğün, S. G. ve Bilgili A. E., 2015. İstanbul Tarih Öncesi Arkeolojik Yüzeysel Araştırmaları ve Büyükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazılarının İstanbul'a Katkıları, Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, İBB Yayınları, İstanbul, 374-389.
- Aydınğün 2017** Aydınğün, Ş., 2017. "Nehir - Göl - Deniz Birleşiminde Bir Kazı Yeri (İlk Beş Yıllık Çalışma)," İstanbul Küçük Çekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Excavations Of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1-69.
- Berger 1988** Berger, A. 1988. Untersuchungen; en den PatriaKonstantinopoleos, Poikila Byzantina.
- Enez 2017** Enez, A., 2017. "Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) Kazıları'nda Bulunan Ahşap bir Kapının Metal Aksami ve Modellemesi," İstanbul Küçük Çekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları - Excavations Of Küçükçekmece Lake Basin (Bathonea), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 217-238.
- Guntran 2007** Guntram, K. O. C. H. (2007). Erken Hıristiyan Sanatı, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kanyak 2009** Kanyak, S. (2009). Cam fırınlarının tarihsel gelişimi [Doctoral dissertation, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul, Turkey].
- Kaya 2017** Kaya, D., 2017. "Küçükçekmece Göl Havzası (Bathonea) kazıları Geç Antik Çağ Unguentariumları - 2013" İstanbul Küçük Çekmece Göl Havzası Kazıları - Excavations Of Küçük Çekmece Lake Basin (Bathonea), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 239-258.
- Lilie 2003** Lilie, R.J. 2003. Byzans, Das zweite Rome, Berlin.
- Mango 1985** Mango, C. (1985). Le développement urbain de Constantinople (IVe-VIle siècles) (Travaux et Mémoires du Centre de Recherche d'Histoire et de Civilization de Byzance, Monographies 2).
- Mango 2008a** Mango, C. (2008). "Byzantium's Role in World History." The Oxford Handbook of Byzantine Studies.
- Mango 2008b** Mango, Cyril 2008., Bizans Yeni Roma İmaratlığı (özgün adı: Byzantium The Empire of The New Rome), Çev: Gül Çağalı Güven, YKY, İstanbul.
- Müller-Wiener 2002** Müller-Wiener, W.2002. İstanbul'un Tarihsel Topografyası, (Çev. Ülker Sayın), Yapı Kredi Yayınlar, İstanbul.
- Rice 1998** Rice, T. T.1998. Everyday Life in Byzantium. Text © Tamar Talbot Rice, 1967 Illustrations © B. T. Batsford Ltd, 1967 Printed and bound in Great Britain by Jarrold and Sons Ltd, London and Norwich, Fairfie1d.
- Özgümüş 2009a** Özgümüş, U., 2009a. "Marmaray-Metro İnşaatı Sirkeci Kazıları Cam Buluntuları." Şişecam Dergisi, Mart-Nisan, 10-12.
- Özgümüş 2010** Özgümüş U. 2010a "Marmaray-Sirkeci Kurtarma Kazıları Cam Buluntularının Değerlendirilmesi / Evaluation of Glass Finds from Marmaray Sirkeci Salvage Excavations", İstanbul Arkeoloji Müzeleri I. Marmaray-Metro Kurtarma Kazıları Sempozyum Bildiriler Kitabı, 121-134.
- Özgümüş 2010b** Özgümüş U. 2010b "Marmaray-Metro İnşaatı Sirkeci Kurtarma Kazılarında Bulunan Osmanlı Camları", XIII.ncü Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları, Sempozyum Bildirileri / Proceedings of the XIII th Symposium of Medieval and Turkish Period Excavations and Art Historical Researches, 501-505.
- Özgümüş 2013** Özgümüş, Ü. (2013). Çağlar Boyu Cam Tasarımı. İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Özgümüş ve Kanyak 2010** Üzülif Özgümüş-Serra Kanyak, 2010, "Marmaray-Sirkeci Kazıları Cam Buluntuları", Camgeçen, Eskişehir, 35-40.
- Sayar 2017** Sayar, M. (2017). Geç Antik Çağ'da İstanbul'un Batısındaki Arazinin Tarihi Coğrafyası. İstanbul Küçük Çekmece Göl Havzası (Bathonea?) Kazıları Excavations Of Küçük Çekmece Lake Basin (Bathonea), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 111-117.